

IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
EMBERI JOGI MUNKACSOPORT TITKÁRSÁGA

FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK JOGAIÉRT FELELŐS TEMATIKUS MUNKACSOPORT

IKT. SZÁM: VII/10/4/2016

EMLÉKEZTETŐ
2016. OKTÓBER 4. 10.00

Helyszín: IM 439/A tárgyaló

Időpont: 2016. október 4. 10.00

Tárgy: a Fogyatékossgal Élők Jogaiért Felelős Tematikus Munkacsoport ülése

Jelen vannak: a mellékelt jelenléti ív szerint

Nyitrai Imre szociálpolitikáért felelős helyettes államtitkár köszöntötte a résztvevőket és ismertette a napirendet. A napirendi pontok elfogadása után beszámolt a legutóbbi ülés óta történt fejleményekről, és hangsúlyozta, hogy a fogyatékossgügy előtt álló fejlesztések soha nem látott méretűek és súlyúak. Megalakult a Fogyatékossgügyi Tárcaközi Bizottság, amely sok esetben a tematikus munkacsoport által érintett témákat is kormányon belüli, ágazatközi megbeszélés szintjén is megvitat. A Tárcaközi Bizottság fontos szereplője a fogyatékossgügyi politika megvalósításának. Az elmúlt hetek fejleménye, hogy a kiváltási stratégiának a megújított változata is kikerült egyeztetésre, és az Országos Fogyatékossgügyi Tanács több körben tárgyalta. Nemzetközi viszonylatban, de Európában mindenképpen példaértékű fejlesztéseket továbbvivő megújított kiváltási stratégiát lehet olvasni a tanulmányban, melyet publikálni fognak annak érdekében, hogy szélesebb körben megismertessék. Elindultak azok az EFOP fejlesztések, amelyek akár a kiváltás, a kiváltást kísérő programjában, vagy egyéb más kérdésekben – akár pályázatos, akár kiemelt konstrukcióban – közel 40 milliárd forintos fejlesztést valósítanak meg az elkövetkező 2-3 évben a fogyatékossgügyi területen.

1. napirendi pont: A közszolgáltatásokhoz való hozzáférhetőség, akadálymentesség hazai szabályozási kérdései

Juhász Péter az EMMI Fogyatékossgügyi Főosztályának vezetője elmondta, hogy az Emberi Jogi Munkacsoport üléseinek alapvető megközelítése, hogy az EMMI elsősorban arra kíváncsi, hogy a szakma, az érdekvédelem, a civil szféra képviselői az általuk javasolt témákkal kapcsolatban mit tekintenek emberi jogi szempontból fontosnak. Milyen hiányosságokat, beavatkozási szükségleteket látnak akár szabályozási, akár más területen, abból a szempontból, hogy a kormányzat milyen intézkedésekkel tudja ezeket a célokat segíteni. Felvázolta, hogy miért fontos emberi jogi szempontból ez a sokszor inkább műszaki, technikai oldalról megközelített kérdés. A hozzáférhetőség szempontjából a fogyatékossgügy területén evidencia, hogy ez nemcsak a fizikai, műszaki akadálymentességet foglalja magába, hanem egy sokkal tágabban értelmezendő fogalomról

van szó. Ha csak a közszolgáltatásokhoz való hozzáférhetőséget vesszük alapul, az feltételez rengeteg olyan szolgáltatásszervezési, infokommunikációs, szabályozási, gyakorlati lépést, amely mind szükséges ahhoz, hogy ne csak egy-egy épület vagy eszköz, hanem valóban a közszolgáltatás rendszere váljon hozzáférhetővé. Az építésügy terén, mind szabályozási, mind mérnökképzés terén még sok fontos tennivaló van. Építésügyi szabályozás területén több éven keresztül felmerül az a tanulság, hogy az akadálymentesség nehezen szorítható a jogszabályi műfaj kategóriájába, mivel a hozzáférhetőség olyan egyedi alkalmazkodásokat, megoldásokat tesz szükségessé, amelyek nehezen foglalhatóak merev jogszabályi keretek közé. Ugyanakkor minél egyértelműben és világosabban rögzíteni kell annak a kötelezettségét, hogy a hozzáférhetőséget minden közszolgáltatónak biztosítani kell. Sajnos sokszor még mindig az utólagos akadálymentesítésen kell gondolkodni az épületek, a közlekedés, a járművek, az infrastruktúra, és a szolgáltatások esetében is. Az ENSZ fogyatékkal élők jogairól szóló egyezménye és számos más hazai és nemzetközi dokumentum is kiemeli az egyetemes tervezés szemléletének szükségességét, amelynek a lényege az, hogy eleve ne tervezzünk olyan épületeket, szolgáltatásokat, eszközöket, amelyeket utólag komoly anyagi források és energia ráfordításával kell akadálymentessé tenni. **Juhász Péter** a Fogyatékosügyi Tárcaközi Bizottság ülésén is elmondta, hogy a Minisztérium véleménye az, hogy ennek egyik kulcspontja a képzés. A felsőoktatási képzések, alapképzések közé kerüljenek be azok a fogyatékosügyi, hozzáférhetőségi, rehabilitációs ismeretek, amelyek az adott szakmaterület szempontjából relevánsak. Nem kizárólag, de leginkább a mérnökképzés területén jelenik ez meg. Az építésmérnök, építőmérnök alapképzésnek egyáltalán nem részei az akadálymentességgel, hozzáférhetőséggel kapcsolatos elemek. Ehelyett ún. rehabilitációs környezettervező szakmérnök képzés létezik. Ez azt eredményezi, hogy az építész szakmán belül kialakul egy érthető feszültség a két szakterület, a sima és a rehab szakmérnökök között. És ez még mindig azt a megközelítést élteti, hogy az erre külön nem felkészített, általános mérnök által megtervezett épített környezetet a rehabilitációs szakmérnök utólag akadálymentesíti. Nem jelenik meg a képzésben az a szemlélet, hogy az akadálymentesítés nem egy speciális hozzáadott elem, hanem ez egy alapkövetelmény, amely minden esetben kell, hogy érvényesüljön. A közelmúltban történt államtitkári szinten egy egyeztetés a szociális és az oktatási ágazat között, ahol Palkovics államtitkár úr részéről egy egyértelmű nyitottság volt tapasztalható. Így elkezdhetnek dolgozni a felsőoktatási ágazattal közösen, hogy ezek a lépések megvalósulhassanak. **Juhász Péter** hangsúlyozta, hogy mind a hazai, mind az uniós forrásokból megvalósuló fejlesztések terén egyértelművé kell tenni, hogy a hozzáférhetőség nem egy mérlegelendő plusz, nem egy olyan hozzáadott érték, amellyel kapcsolatban hatásvizsgálat vagy költséghaszon elemzés útján születhet döntés arról, hogy érdemes-e ezt a plusz értéket hozzáadni egy beruházáshoz vagy nem, hanem ugyanolyan alapkövetelményként kell, hogy funkcionáljon, mint pl. a tűzvédelem.

Nagy Sándor a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének elnöke a közszolgáltatáshoz való hozzáférésnek egy másik területére kíván rámutatni. Ez az elektronikus ügyintézés és az ehhez való hozzáférés, az információkhoz, honlapokhoz való hozzáférés. A látássérült emberek az internetes felületeket, elektronikus nyomtatványokat segédeszköz igénybevételével használják, ún. képernyő olvasó programmal. Ezek a programok nem mindig tudják kezelni a megrendelő által megálmodott, illetve az informatikus által kivitelezett felületeket. Fontos, hogy az informatikusok képzése olyan irányba fejlődjön, hogy a mindenki számára hozzáférhető elektronikus űrlapokat, illetve honlapokat így készítsék el. Ha ez nem történik meg, az a súlyosan látássérült embereket kirekeszti az elektronikus ügyintézés köréből. Az az elv lenne a fontos, hogy a fejlesztések, a számítógépes programok, illetve az okos telefonos alkalmazások fejlesztése egyértelműen úgy történjen, hogy mindenki számára hozzáférhető legyen. Elmondta, hogy komoly probléma

van az ÁNYK (általános nyomtatvány kitöltő program) használatával. Egyre több ügyintézés a bíróságokon keresztül ennek a segítségével történik. Így kell beadni a beadványokat, megfogalmazni a válaszokat. De azok a vak emberek, akik társadalmi vagy civil szervezetet vezetnek, illetve közhasznú szervezetek képviselői nem tudják az ügyeket intézni ennek a segítségével, illetve vannak olyan vak ügyvédek, akik kötelesek a bírósági eljárásban a részvételüket az ÁNYK a segítségével intézni. Bár a titkárnő vagy személyi segítő segítségével ki lehet tölteni és be lehet nyújtani az elektronikus adatlapot. De a probléma ott mutatkozik meg, hogy maga az ügyvéd a felelős az általa benyújtott okiratért, viszont azt az okiratot ő nem tudja kitölteni, a kitöltés helyességét nem tudja ellenőrizni, ha a munkatársa hibát követ el, azért neki kell vállalnia a felelősséget.

Nyitrai Imre megköszönte az észrevételt és jelezte, hogy a Minisztérium, illetve a Főosztály tevékenységében is a kormányzati oldalt folyamatosan nyomon követi és a kormányzati honlapok, a kormányzati elektronikus ügyintézési funkciók kapcsán folyamatosan monitorozza a területet, illetve folyamatosan beszámoltatja a szereplőket.

Gregor Katalin az Egyenlő Bánásmód Hatóság képviselőjében jelezte, hogy a Hatóság elnöke még idén nyár elején megkereste ebben az ügyben a belügyi tárcavezetőt, és Miniszter Úrtól választ is kaptak, hogy dolgoznak a témán. Hivatalból nem indították meg az eljárást, viszont ha konkrét panasz érkezik ebben az ügyben vagy egyéb ügyfélkapus elérhetőséggel kapcsolatban, akkor megindítják az eljárást. Kapcsolatban áll a Hatóság vak ügyvéddel, aki vak ügyfelet képviseli, és ő is jelezte nem hivatalosan a problémát. A közösségi közlekedéshez való hozzáféréssel kapcsolatban megjegyezte, hogy több olyan panasz érkezett a Hatósághoz a felújított villamos vonalakkal kapcsolatban, ahol beállították az új kocsikat, de számos megállót elfelejtettek akadálymentesíteni, például Margit Kórháznál vagy a Pető Intézetnél lévő villamosmegállót, ahol sok kerekesszékes, mozgássérült ember közlekedik. Ezekben az ügyekben a Hatóság megindította az eljárást, de az eljárás alá vont semmilyen affinitást nem mutat, nem válaszolt. A Hatóság rövid időn belül meg fog állapítani egy határidőt, mert nem tud egyebet tenni.

Földesi Erzsébet az Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont képviselőjében az egyetemes tervezéssel kapcsolatban felhívta a figyelmet a közbeszerzési törvény fontosságára. Az EU közbeszerzési direktívája előírja az egyetemes tervezés alkalmazását. Meg is idézi a fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményt. A mi törvényünk módosítása nem tartalmazza explicite az EU-s közbeszerzési direktívának a megfelelő rendelkezéseit, ezért a közbeszerzési törvény felülvizsgálatra szorul, hogy egyértelmű legyen. Ha nem idézi a törvény az ENSZ egyezményt, nem lesz nyilvánvaló, hogy mit jelent a mindenki számára történő tervezés. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a műszaki leírásoknál, a pályázatok odaítélésénél az elbírálási szempontoknál az egyetemes tervezés kiemelt szempont legyen. **Földesi Erzsébet** a képzéssel kapcsolatban elmondta, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem Ergonómia és Pszichológia Tanszékének van egy nagyon jó kezdeményezése, amelyben az egyetemes tervezésről vagy a speciális felhasználók számára szóló képzés gyakorlati óráit fogyatékos emberekkel együtt rendezi be. Ennek ad helyszínt az Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont. Fontos kezdeményezésnek tartja, hogy az Európai Unió indított olyan képzéseket, amelyben az idős embereket és a fogyatékos embereket képezte ki arra, hogy hogyan tudják elmondani tervezőknek azt, hogy mi az igényük. Az ENSZ konvenció alapján fontos az, hogy az egyetemes tervezés területén a kutatást promotálni kell. Az innovációs pályázatok esetében az innováció tárgyát képező fejlesztések már az egyetemes tervezés szempontjának is feleljenek meg. Az EU-s alapoknál horizontális szempont az akadálymentesítés, egyetlen olyan fejlesztés sem finanszírozható az

EU-s pályázatoknál, amely nem felel meg a fogyatékos emberek igényeinek. El kell terjeszteni a tudást a fejlesztőknél, tervezőknél, hogy mit is jelent az egyetemes tervezés. **Földesi Erzsébet** hozzátette, hogy a Kutatóközpont fontosnak tartja a nagy közönséggel megismertetni, hogy üzleti szempontból miért fontos az akadálymentesítés. Az ipar nem tudja, hogy melyek az előnyei az egyetemes tervezésnek és az akadálymentesítésnek. A Kutatóközpont auditált potenciális olimpiai helyszíneket a 2024-es olimpiára. Érdekes felfedezés volt, hogy még új épületeknél is a mosdó kialakítása nem megfelelő. Az Országos Településrendezési és Építési Követelményekben (a továbbiakban: OTÉK) le van írva a mosdókra megfelelő szabályozás, és ennek ellenére nem szabályszerűen vannak megépítve a mosdók, az öltözők. A közelmúltban egyeztetést tartottak a rehabilitációs mérnökökkel, mert az a tapasztalatuk, hogy a tervezés szakaszába belekerülnek az akadálymentesítési szempontok, de a végére elvesznek. Azt kutatták, hogy mi lehet ennek az oka. Arra az eredményre jutottak, hogy sok változtatás történik egy tervben a kivitelezésig, és a kivitelezésben szintén. A szakági koordinációba nincsenek bevonva a rehabilitációs mérnökök. Tehát ha megterveznek egy mosdót és gépészeti szempontból át kell helyezni a mosdónak a falait, akkor már senki nem követi az akadálymentességét, mert nem az akadálymentesítés játssza az elsődleges szempontot. Azt kutatják, hogy hol van az a pont, ahol be kell vonni a rehabilitációs mérnököket egy-egy változtatás során. Azt is tapasztalták ennél az auditnál, hogy a hallássérültek számára nincsenek indukciós hurkok felszerelve, nincsenek hallássegítő asszisztív technológiák beszerezve. A látássérültek számára is kevésbé használják a taktilis jeleket. Az ülés eredménye az lett, hogy meg kell erősíteni az OTÉK-ot, de ugyanakkor szakterületenként kellene külön szabályozás, például a sportlétesítményekre, a szállodaiparra, amely segítené az akadálymentesség ügyét.

Kovács Melinda az Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége képviselőjeként megemlítette, hogy jó iránynak tartják, amit **Juhász Péter** főosztályvezető úr elmondott, hogy az építészmérnöki képzésbe komplex módon bekerül a közszolgáltatásokhoz való hozzáférésnek, illetve az épületek akadálymentességének a kérdései. Az építészmérnökök, illetve a rehabilitációs szakmérnökök képzésével kapcsolatban az ÉFOÉSZ is azt a részt hiányolja a képzési programokból, amivel a mérnökökhöz közelebb tudná vinni az értelmi fogyatékos embereket érintő építészeti megoldásokat. Azt a közvetlen kapcsolatot az érintett emberekkel, amely segíthetné az ő munkájukat. A mérnökképzés lezárultával, a diploma megszerzésével nem zárulhat le ez a folyamat, nagy szükség lenne a szociális szakemberek oldaláról is, hogy találjanak az építészmérnökökkel egy olyan közös nyelvet, amellyel aztán a felhasználók igényeinek megfelelően tudnak épületet tervezni. Hangsúlyozta, hogy szociális területen is nagy szükség van arra, hogy a szolgáltatók ezt jól végig tudják gondolni, hogy a felhasználók számára melyek azok a pontok, amelyek építészeti megoldásokat igényelnek. Az értelmi fogyatékos emberek esetében vannak olyan építészeti megoldások, amik nagyon fontosak. Fontos a könnyen érthető kommunikáció, az információhoz való hozzáférés, azonban az utóbbi idők tapasztalatai azt mutatják, hogy a személyi segítség kérdése és a személyes részvétel, a személyes kommunikáció az, ami leginkább a szolgáltatások igénybevételénél segíteni tud. **Kovács Melinda** elmondta, hogy az utóbbi időben megrendelői oldalról részt vett több építésben. Az a tapasztalata, hogy akkor születnek sikeres építészeti megoldások, hogyha közvetlenül a felhasználók igényeire tud reagálni már a tervezési folyamat. A kiváltás kapcsán is fontos figyelembe venni, hogy ha pontosan tudjuk azt, hogy kik azok a konkrét személyek, akik egy épületet használni fognak, és minél inkább le tudnak az egyén szintjére menni, annál inkább olyan épület fog születni, amely teljes körűen és akadálymentesen tudja szolgálni a felhasználókat. Meg szeretnék erősíteni, hogy a különböző közszolgáltatásoknál legyenek olyan személyek, akik képesek reagálni az értelmi fogyatékos személyek, megértési nehézséggel élők, autista személyek

igényeire, akik fel tudják mérni, hogy milyen kommunikációs segítségre van szükségük a szolgáltatás igénybevételéhez.

Cserti-Szauer Csilla az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kara képviselőként a felsőoktatással kapcsolatosan jelezte, hogy az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karának közel másfél éves tapasztalata van arról, hogy hogyan kell inkluzív kurzusokat kivitelezni, amiben különféle fogyatékosokkal élő társokat dolgoznak együtt. Ezeknek az eredményeknek a publikálása a közeljövőben várható. Elmondta, hogy fontosnak tartják ők is, hogy azok a szakemberek és azok a tapasztalati szakértők tudják elmondani az igényeket, akikkel ezekben az inkluzív kurzusokban dolgoznak. Így ezt a tapasztalatot ajánlják a többi felsőoktatási intézménynek, illetve egyéb szakembereknek is. **Cserti-Szauer Csilla** felhívta a Munkacsoport tagjainak figyelmét arra, hogy az elmúlt másfél évben zajlott a Corvinus Egyetem vezetésével elsősorban közgazdász hallgatókkal egy olyan fejlesztés, amelyben elsősorban a munkaerőpiaci integrációt segítő tematikák kialakítása zajlott. E mellett még szó volt, általában a fogyatékosüggyel kapcsolatos tudások hozzáférhetővé tételéről olyan alapszakos hallgatóknak, akik egyébként nem feltétlenül gyógypedagógiai, fogyatékosügyi, szociális, vagy rehabilitációs területen dolgoznak. Ennek a konferenciának a záró rendezvénye október 18-án lesz, ahol 14.30-tól 16.00 óráig egy felsőoktatási workshop-ra kerül sor, amelynek keretében felsőoktatásban, illetve a határterületeken dolgozó kollégákkal arról gondolkoznak majd, hogy miképpen lehetne a közgazdászokéba, illetve egyéb képzésekbe a fogyatékosügyi tudásokat bevinni.

Mikesy György a Fáy Károly Hallássérült és Fogyatékos Személyek Egyesületének képviselőként egyetért **Juhász Péterrel** abban, hogy nemcsak technikai és műszaki oldalról kell megközelíteni az akadálymentesítést, hanem mentális oldalról. Meg kell érteni az érintett személyeket. Azok számára kellene olyan képzéseket nyújtani, hogy milyen segítségre van szükségük, akik közösségekkel foglalkoznak, vagy közösségi szolgálatot teljesítenek. Minden fogyatékosági típusból ki kell választani a szupervízorokat, akik minden egyes szakterületen ott kell, hogy legyenek, akik segítik a folyamatok előre vitelét, és szinten tartják a folyamatot, mert nap mint nap találkoznak az érintett személyekkel. **Mikesy György** a hozzáférés kérdésköréhez kapcsolatosan felvetette az audiológia területét. Jelezte, hogy miközben teljes körű hozzáférést beszélünk, ahány audiológiai állomás annyi féleképpen mérnek. Ebben bizonyos üzleti szempontok is közrejátszanak. Központosítani kellene ezt a témát. Kézben tartani az audiológiai vizsgálatot, mert jelentős hibák fordultak elő az audiológiai állomáson.

Juhász Péter a közlekedéssel, illetve a **Földesi Erzsébet** által felvetett, az uniós projektek horizontális követelményeivel kapcsolatos hozzászólásokra reagálva elmondta, hogy egy fontos fejleménye a közelmúltnak, hogy a Fogyatékosügyi Tárcaközi Bizottság legutóbbi ülésén a Minisztérium javaslatára a fő napirendi pont a budapesti és országos szintű tömegközlekedés hozzáférhetőségének a kérdése volt. A BKK és a BKV is magas szintű delegálttal képviseltette magát az ülésen. A Tárcaközi Bizottság a téma komplexitása miatt végül döntött az első határozatlan időre létrehozott ágazati munkacsoportnak a felállításáról, amelyben nemcsak az érintett tárcák, elsősorban az NFM, illetve az EMMI, hanem a közlekedés szempontjából érintett szervezetek – első körben a BKK és a BKV – képviselői ülnek. A munkacsoport első feladata a 3-as metró, illetve a mopedek buszos szállításának a kérdése. Az ülésen a résztvevők érzékelték a probléma súlyát és van nyitottságuk arra, hogy ezekre megoldásokat találjanak.

Nyitrai Imre hozzáfűzte, hogy a MÁV-ot és a Volán társaságokat is meghívják a jövőben.

2. napirendi pont: A támogatott lakhatás tartalma az emberi jogi megközelítés alapján

Nyitrai Imre jelezte, hogy a kiváltási stratégia a Magyarországon 5 évvel ezelőtt elindult intézménytelenítési folyamat egyik legfontosabb eleme. Reményét fejezte ki, hogy ehhez felzárkózik majd a foglalkoztatási szempont is, hiszen a lakhatási és foglalkoztatási kérdések rendezése és az önálló életvitel megalapozása ezen elemek nélkül elképzelhetetlen.

Molnár Edina az EMMI Szociális és Gyermekjóléti Szolgáltatások Főosztályának szociális referense felvezette a napirendet. A fogyatékosügyben jelentős paradigmaváltás ment végbe az elmúlt évtizedekben, egyfajta medikális szemlélettől eljutottunk a közösségi társadalmi aspektus felé. A támogatott lakhatások létrejötte ennek a megvalósulása szociális szolgáltatási szinten. 2013. január 1-ével került be ez a szolgáltatási forma a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvénybe (a továbbiakban: szociális törvény). Azóta folyamatosan pontosítják, finomítják ennek a szolgáltatásnak a szabályozását. A kezdetekben a fogyatékossgal élő személyek, pszichiátriai betegek és szenvedélybetegek voltak a célcsoportban, illetve a hajléktalan személyek, de ők kikerültek az „Elsőként lakhatást!” program miatt. A jelenlegi tervezett jogszabály-módosításban ezek a célcsoportok megmaradnak, hangsúlyozva, hogy a demens személyek nem tartoznak ezen szolgáltatási forma célcsoportjába. A kötelezően biztosított szolgáltatások esetében is módosítások történnek. A jelenlegi hatályos jogszabály szerint a kötelező szolgáltatások a lakhatás, az esetvitel és a kísérő támogatás. A tervezett módosítás szerint marad a lakhatás és az esetvitel, a kísérő támogatás viszont kikerül. Egy olyan megfogalmazás kerül be a jogszabályba, hogy a közszolgáltatások, és a társadalmi életben való részvételt segítő más szolgáltatások igénybevételeiben való segítségnyújtás. A jelenlegi törvény szerint a komplex szükségletmérés határozza meg a további szolgáltatásokat. Ez jelenleg az étkezés, ápolás, gondozás, fejlesztés és a társadalmi életben való részvételt segítő szolgáltatások. Ez úgy módosul, hogy szolgáltatási elemek kerülnek meghatározásra, összesen kilenc: felügyelet, étkeztetés, gondozás, készségfejlesztés, tanácsadás, pedagógiai és gyógypedagógiai segítségnyújtás, szállítás és a háztartási segítségnyújtás. Ezzel, hogy szolgáltatási elemek kerülnek meghatározásra, sokkal inkább az egyén szintjén lesznek elérhetőek a szolgáltatások. Minden szolgáltatást igénybe vevő a saját igényei szerint kapja a megfelelő szolgáltatást. A módosítás által a szociális törvény meghatározza, hogy az egyes szolgáltatási elemeket mely alapszolgáltatás útján lehet biztosítani. **Molnár Edina** kiemelte, hogy a nagy létszámú intézmények kiváltási folyamatában résztvevő intézményekben és a kiváltásban ugyan részt nem vevő, ám a célcsoportot ellátó ápoló-gondozó otthonnal jogviszonyban álló igénybevevők, ellátottak esetében a komplex szükségletfelmérés az igénybe vevő támogatott lakhatásra való jogosultságát nem érinti. Ebben az esetben elégséges lesz az, ha az intézményvezető saját hatáskörében gondoskodik a szükségletfelmérésről. Szakmai cél volt a módosításban, hogy a kiváltási stratégiával összhangban a tartós bentlakásos ellátásra várakozókat áttéreljék a támogatott lakhatási szolgáltatás felé. Ennek érdekében a fogyatékos személyek alapvizsgálatával párhuzamosan a komplex szükségletfelmérést is el kell végezni. Ugyanígy a támogatott lakhatás igénybevétele előtt a komplex mellett az alapvizsgálatot is szükséges lesz elvégezni annak érdekében, hogy valóban mindenki a saját igényeinek, szükségleteinek megfelelő ellátási szolgáltatási formában részesüljön később. **Molnár Edina** utalt továbbá az intézményi férőhely kiváltásra. 2011-ben fogadta el a Kormány a kormányhatározatot és annak mellékleteként a kiváltási stratégiát. Megtörtént a stratégiának a felülvizsgálata. Miután lezajlott az első üteme a kiváltásnak, a stratégiai módosítások alapja is az volt, hogy olyan változtatásokat kerüljenek bele, amelyek még inkább előre mutatóak. **Molnár Edina** kiemelte a legfontosabb elemeket. A stratégia időintervalluma 5 évvel

lecsökkent, mert a fő kritika az volt, hogy túl hosszú. A lezajlott és a most induló ütemben összesen 4500 személy kiváltására kerül sor 10 év alatt. A stratégia korlátozza az 50 férőhelynél nagyobb intézetek betöltését, egyfajta felvételi tilalom legyen, hogy ezek az intézetek hosszú távon megszüntethetők legyenek, illetve megakadályozza az újrafeltöltést. Fontos cél még a krízishelyzetek kezelésére üres támogatott lakhatási férőhely létrehozása, amely megtörténik majd a projektben. A stratégia újragondolta az Intézményi Férőhely Kiváltás Koordináló Országos Testület hatáskörét és összetételét is, és így új szereplők is bekerülnek, mint például az alapvető jogok biztosa vagy a Fogyatékosügyi Szakmai Kollégium elnöke.

Kovács Melinda elmondta, hogy a napirend címe alapján emberi jogi szempontból készült erre a napirendre. Egy komplex témáról van szó. Akár a régi stratégia, akár a felülvizsgált stratégia, a jogszabályok, az egyeztetések és a valóság között óriási szakadék tátong. Azok az alapelvek, szempontok, szakmai meghatározások nem tudnak olyan részletszabályokká, olyan útmutatókká alakulni, amelyek a szociális intézményekben, illetve a támogatott lakhatások létrehozásakor a szakemberek számára valódi segítség jelentenek. A gyakorlat szintjén az alapelveket nem lehet aprópénzre váltani. A támogatott lakhatási férőhelyek létrehozása nem előzmény nélkül való. Van egy intézményrendszer, amely átalakulásra szorul. Van sok olyan szolgáltatási elem, amely a támogatott lakhatásban nyújtandó szolgáltatási elemeknek is megfelelő. Viszont van sok olyan kérdés, szempont, amely a meglévő intézményrendszerben megszilárdult és nem látható, hogy ezek milyen módon tudnak változni a kiváltás során. **Kovács Melinda** utalt néhány emberi jogi szempontra, amely kérdésként merült fel a jelenlegi intézményrendszerben is, amelyek lehetséges, hogy hosszú idő múlva kerülnek csak kiváltásra. Ilyen a cselekvőképesség kérdése, a nagy intézményekben valakit az akarata ellen még mindig el lehet helyezni a gondnokának a kérésére, vagy az ő jóváhagyására. A szakmai dokumentumok helyzetének kérdése, amelyekben még mindig nem helyénvaló kifejezéseket használnak a bent élő ellátottak vonatkozásában. Az intézménybe kerülés feltételeinek kérdése tekintetében jelezte, hogy nők esetében a fogamzásgátló eszköz alkalmazása gyakori megkötés. Az értelmi fogyatékos emberek egy tanult tehetetlenségben, a saját életüknek a passzív elszenvetői, nem ismerik a támogatott döntéshozatallal kapcsolatos lehetőségeket. Nem választhatják meg szabadon, hogy hova kerüljenek, kikkel lakjanak együtt, milyen feltételek között. További emberi jogi kérdés a személyzet képzése, hogy mi lesz az intézményben dolgozók és a támogatott lakhatásban dolgozó szakemberek kompetencia fejlesztésével emberi jogi szempontból. Vannak bizonyos tárgyi feltételek, amelyek azt hivatottak biztosítani, hogy az emberi méltóság ezekben az intézményekben megőrizhető legyen. Nem mindenhol van elegendő számú mosdó, zuhanyzó, sorba kell állni, hogy az alapvető szükségleteiket kielégíthessék. Férfi ellátottakat nők fürdetnek, illetve fordítva. Emberi jogi kérdés, hogy hogyan működnek az érdekvédelmi fórumok a támogatott lakhatásban, illetve a jelenlegi intézményrendszerben, mennyire tudnak az ellátottak ebbe bekapcsolódni, mennyire sablonos ezeknek az érdekvédelmi fórumoknak a működése. A kiváltás folyamán fontos, hogy az intézményben lakókat hogyan készítik fel az önálló életvitelre, a közösség befogadásra. Van-e olyan eszköze az intézményben az intézményvezetőnek, az intézmény dolgozóinak, ami emberi jogi megközelítésből tudja az ők felkészítésüket segíteni. Nagyon fontos kérdés, hogy hogyan kezeljük a házasságokat, párkapcsolatokat, szexualitást. Sok olyan intézmény van, ahol létezik intimszoba, randiszoba. Meghatározott szabályok szerint működtetve lehet ezeket igénybe venni. A támogatott lakhatást indító szakembereknek ezekre kellene választ kapniuk.

Nyitrai Imre megjegyezte, hogy most is erről beszélgetnek. Örül annak, hogy a támogatott lakhatásban már nincsen fürdetés, nincs intimszoba sem. A támogatott lakhatás egy teljesen

más szemlélet. Egyetért **Kovács Melindával** abban, hogy ez egy szemléletváltozást igényel. A szemléletváltozás a leghosszabb idő és a legkevésbé kiszámolható költségű rész, de az első körben a TIOP 3.4.1-es project körében a felkészítésekben az ÉFOÉSZ is részt vehetett. A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. (továbbiakban: FSZK) ugyanígy számít az érdekvédelmi szervezetek ebbéli segítségére. A Munkacsoport nem egy operatív terep, de fontos, hogy a felvetett kérdésekre a választ közösen lehessen megtalálni. Ebben számít az ÉFOÉSZ partnerségére is a jövőben.

Szegedi Erika, az ÉFOÉSZ Komárom-Esztergom Megyei Szervezetétől elmondta, hogy az egyik szeme sír, a másik nevet, mert éppen a támogatott lakhatás projektben vannak benne. Megkérdezte, hogy a jogszabályi változások mikor lépnek érvénybe, mikortól lesz ez a változás, mert nem egyszerű egy ilyen engedélyeztetés. Tatabánya Megyei Jogú Város Önkormányzatától kaptak lakásokat ahhoz, hogy a projekteket véghez tudják vinni, aminek nagyon örülnek. Meg kell említeni Somogyi Ildikó nevét, mert a korábbi Kulcs programnak a továbbvitelét honosítják meg a megyében. Az engedélyeztetéssel kapcsolatban a Kormányhivatal is nagyon gyerekcipőben jár.

Nyitrai Imre Szegedi Erika kérdésére reagálva elmondta, hogy 2016. október 5-én tárgyalja a Kormány a jogszabálycsomagot, a parlament ütemezésétől függően leghamarabb november közepén várható a kihirdetése. Ezeket a jogszabály-módosításokat a területről érkező vélemények és jelzések alapján építik be a módosító csomagba, és az a fajta célzás – ami **Kovács Melinda** mondataiban is ott van –, az a fajta finomítás volt az egyik vezér fonala ezeknek a módosításoknak. De megnyugtató dolog, hogy egyértelműek az eljárásjogi szabályok a megindított engedélyezési eljárásokban. Az engedély iránti kérelem benyújtásakor érvényes szabályozást kell figyelembe venni a Kormányhivatalnak. A Kormányhivatalok bejegyzési gyakorlata nagy eltéréseket mutat, de a támogatott lakhatásban van előzmény az országban, több száz engedélyes van már. Tehát az ügyintézés működőképes.

Perlusz Andrea, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kara képviselőjében kiegészítette a tájékoztatást az állapotfelmérés kérdésével, azzal, hogy ezek az állapotfelmérések mennyire dinamikusan illeszkednek az állapotok változásaihoz. Nem csak arról van szó, hogy milyen gyakorisággal történnek felmérések, hanem annak a szempontnak is meg kellene felelni, hogy a vizsgáló eszközök mennyire tudják figyelembe venni az egyén állapotváltozásait. Illetve például azoknál a személyeknél, akiknek a támogatott lakhatása most megkezdődik, mennyire volt lehetőségük a bentlakásos formában megszerezni ilyen kompetenciákat. Azok a mérések, amelyeket most végeznek, mennyire prediktív értékűek arra vonatkozóan, hogy majd a támogatott önálló életvitel során ezek mennyire fognak működni. Ebben elég körültekintően kellene eljárni és alkalmazkodni ahhoz, hogy az állapotok változhatnak. **Perlusz Andrea** beszámolt egy több éve zajló kutatómunkáról, a szakértő gyógypedagógus kompetencia körüljárása, ami a belátási képesség, döntési képesség tágabb értelmezését próbálja megközelíteni. Ennek a diagnosztikája ma eléggé medikális alapokon történik. Ezért terveznek egy újabb kompetenciát beállítani és ehhez képzést megvalósítani. A döntési képesség, belátási képesség IQ alapú megközelítése egy nagyon redukált megközelítés. Sokkal inkább a skillek, illetve a mindennapi életvitel során azok a képességek kell, hogy jelentsék a fontos elemeket a diagnosztika, illetve a diagnosztikai kategóriákba sorolás során, amelyeket az egyén gyakorolni fog. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy ennek a diagnosztikai folyamatnak egy fontos eleme az egyén szubjektív érzéseinek és a közérzetének a megismerése. Emberi jogi szempontból nélkülözhetetlen elem, hogy az egyén

tud-e hitelesen nyilatkozni arról, illetve vannak-e eszközeink a megismerésére, hogy hogyan érzi magát a bőrében.

Cserti-Szauer Csilla jelezte, hogy a dinamikus felmérésekhez kapcsolódóan az elmúlt héten Horváthné Somogyi Ildikó, illetve a Kulcs program kiindulását jelentő három úr tartott előadást levelezős hallgatóknak a Bárcki Gusztáv Gyógypedagógiai Karon. Egy statisztikailag elemzett kimutatást mutattak arról, hogy hogyan változott meg az ő igényük a támogatásra az elmúlt öt évben. Bár ez csak egy kiindulás, valószínűleg trendeket mutat. Érdemes lenne ezeket a tapasztalatokat is a dinamikus felmérés részévé tenni. A **Kovács Melinda** által felvetettekhez kapcsolódóan elmondta, hogy teljesen egyetért azzal, hogy nagyon lényeges, hogy a stratégiai szintből mi az, amit a napi gyakorlatban aprópénzre lehet váltani. Felhívta a figyelmet a stratégiában három olyan elemre, ami a felülvizsgálat során nagyon nagy hangsúlyt kapott. A felépülés alapú szervezetfejlesztés, amiben a résztvevő intézetek is, illetve a majd későbbi támogatott lakhatás építői is fontos, hogy részt vegyenek. A közösségfejlesztéssel kapcsolatban nagyon lényeges, hogy az a közösség, ahol a támogatott lakhatás létrejön, hogyan vélekedik, mennyi információjuk van erről. A harmadik elem a képzés fejlesztése azon a szakemberek részére, akik majd ebben a támogatott lakhatásban dolgoznak. **Cserti-Szauer Csilla** felhívta a Munkacsoport figyelmét egy fejlesztésre, ami stratégiai elvekhez aprópénzre váltandó gondolatként szerepel. Ez a PODIUM projekt, amiben a Fogyatékos Emberek Szervezeteinek Tanácsával (a továbbiakban: FESZT), Somogyi Ildikóval is együtt dolgoznak. Azt próbálják feltérképezni, hogy társadalomtudományi területen, illetve gyógypedagógiai területen hogyan lehetne a felsőoktatásba bevinni a támogatott lakhatás elveit és gyakorlati megközelítését. Szeretnék, hogyha az ENSZ fogyatékosággal élők jogairól szóló egyezményének vonatkozó cikkei ismertek lennének a hallgatóik számára, illetve azt, hogy ezt a mindennapi gyakorlatban hogyan lehet megvalósítani. Ebben számítanak a FESZT szakértelmére, illetve az ÉFOÉSZ Veszprém megyei csapatának a konkrét tapasztalataira. 2017 őszi félévében egy olyan 30 órás alapozó kurzus kerül bevezetésre a Gyógypedagógiai, illetve a Társadalom Tudományi Karon, ahol kifejezetten a támogatott lakhatás mibenléte, módszertana, ebben a szakértőknek, szakembereknek és a tapasztalati szakértelmeknek a területen történő összekapcsolására alakítanak ki egy pilot programot, amit később a hallgatók visszajelzéseit is figyelembe véve alakítanak majd át. Ha ez lezárul, akkor a Gyógypedagógiai Kari képzésben lesz támogatott lakhatásra felkészítés.

Szegedi Erika Somogyi Ildikóval kapcsolatban elmondta, hogy rendkívül profin kidolgozott programjuk van. A támogatott lakhatásban résztvevők elméleti képzésen vettek részt, most kezdődik a gyakorlati képzés. Véleménye szerint a városban nem lesz probléma és Somogyi Ildikó programját mindenképpen alkalmazni kell.

Mikesy György a támogatott lakhatás emberi jogi megközelítésével kapcsolatban elmondta, hogy több olyan érintett személy van, akiről utólag derült ki, hogy borzasztó lakhatási körülmények között élt. Pedig nem értelmileg akadályozottak, hanem más fogyatékosággal élnek, de az életvitelüket tekintve visszamaradt személyek. Hogyan kerüljenek a látóterünkbe? Jó lenne felhívni a figyelmet a Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal bizottságainál, ahol a felülvizsgálat folyik. Nekik széles körben kell feltérképezni, mire képesek a munkában, de ez kevés, meg kell nézni a szociális oldalát is, hogy hogyan tudnak élni. Minimálbér alatt vannak az összes bevételükkel együtt. Tényleg veszélyeztetve van a lakhatás vagy támogatásra szorulnak? Ők saját maguktól nem gondolnak erre, mert az érdekvédelmi képességük minimális szinten van. Jelezni kell a Kormányhivatal vagy az adott

önkormányzat felé, ahol lakik és biztosítani kell számára a támogatott lakhatási formát az egyéni igényeknek megfelelően.

Kovács Melinda az elhangzottakra reagálva elmondta, nem látják tisztán – mert a PODIUM projektben nem az elejétől vesznek részt, csak nem olyan régen kapcsolódtak be –, hogy ez a projekt kapcsolódik-e a kiváltási programhoz, a most támogatott lakhatásban dolgozó szakemberek képzéséhez, illetve becsatornázódnak-e oda az eredmények.

Cserti-Szauer Csilla megköszönte a felvetést. Válaszában elmondta, hogy a PODIUM projekt az FSZK konzorciumi vezetésével valósul meg, ezért ezt Giflo Péter ügyvezető tudja tisztázni. Ennek a projektnek a felsőoktatási pillére az, amelyben a Gyógypedagógiai Kar kompetens és felelősségvállaló. Arra vállalkoztak, hogy az alapképzésbe beépítik – nem a leépítés kiváltás folyamatát – a támogatott lakhatásban dolgozó szociális szakemberek és gyógypedagógusok érdeklődés felkeltését. A 30 óra, amivel most indulnak, nem elegendő arra, hogy minden részletre kiterjedően olyan esetfelelősöket képezzenek, akik a terepen 100%-ban magas minőséggel megállják a helyüket. De minden – a Karról kikerülő – gyógypedagógus halljon a támogatott lakhatás fontosságáról, attól függetlenül, hogy korai fejlesztésben dolgozik-e majd, vagy valóban a támogatott lakhatásban. A legelső megbeszélés óta a FESZT-tel dolgoznak. Somogyi Ildikóval, illetve a lakókkal egyeztettek arról, hogy a gyakorlat szempontjából hogyan lehetne ezt megerősíteni.

Nyitrai Imre hozzáfűzte, hogy a kiváltás egy hívó szó, az EU-s finanszírozás logikája miatt látható, hogy több ilyen alkalom nem lesz, de ettől függetlenül a támogatott lakhatás egy tartós, beépülő és remélhetőleg később kizárólagos szolgáltatási eleme lesz a rendszernek. Fontos, hogy TL módszertan erősödjön meg és a kiváltásban is legyen a módszertannak hatása.

Molnár Edina megköszönte a hozzászólásokat. Szükségletfelmérés a kiváltási folyamaton belül – ez a társprojektben belül is látható – több ponton lesz, az ellátottaknak folyamatos lesz a nyomon követése. Meg fog valósulni az 1.9.1-en belül a dolgozók felkészítése. Remélhetőleg teljes mértékben sikerül elsajátítaniuk a szemléletváltást, ami ezt a szolgáltatási forma változást fogja követni. A komplex szükségletfelmérésnek elkészült az új szakmai anyaga, illetve a szükségletfelmérő mentorok oktatási, képzési anyagai is felülvizsgálatra kerültek. Az engedélyeztetéssel kapcsolatban elmondta, hogy problémás esetben fel tudja ajánlani a háromoldalú egyeztetés lehetőségét, az álláspontok közelítése érdekében.

3. napirendi pont: A fogyatékos gyermekek oktatáshoz való jogának gyakorlati érvényesülése

Dr. Kiss László, az EMMI Köznevelés-igazgatási Főosztályának munkatársa felvezette a napirendet. Elmondta, hogy a téma megnevezése rendkívül komplex, az időbeli korlátokat szétfeszítené, ha pontról-pontra végigmenne az egyes köznevelési területeken, ezért a főbb fejlesztési irányokat és csomópontokat vázolja fel a fogyatékos gyermekek jogainak érvényesülésében. A pedagógiai szakszolgálati intézményekről is tesz említést, amelyek nem csak fogyatékos gyermekekkel foglalkoznak, de kialakulásukat és múltjukat tekintve a leginkább a gyógypedagógiai neveléssel köthetőek össze és megjelenítődnek az Országos Fogyatékosügy Programban is, hogy ebben az időszakban három kiemelt téma köré szervezték a fejlesztéseket. Az első az integráltan nevelt sajátos nevelési igényű gyermekek ellátása és ennek kapcsán az utazó gyógypedagógusi, utazó konduktori hálózat fejlesztése, illetve az EGYMI-k, az Egységes Gyógypedagógiai, Konduktív Pedagógiai Módszertani

Intézmények együttnevelést segítő jellegének az erősítése. A második minőségi pedagógiai szakszolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása. A harmadik a súlyos és halmozottan fogyatékos gyermekek köznevelési ellátásának javítása. Ez utóbbit külön kiemelte, mert a súlyos és halmozottan fogyatékos gyermekek esetében, bár maga a jogintézmény valamilyen formában már több évtizede létezik a köznevelés rendszerén belül, és a jogszabályok valamilyen szinten követték is ezt az ellátási formát, de különösebb fejlesztés, sem szakmai, sem fontos pénzügyi fejlesztés ezen a területen még nem volt. Nagy hiátus fog megszűnni ezen a területen. Ehhez kapcsolódik még, hogy a szakképzés átalakítása során a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók középfokú iskolái, a készségfejlesztő speciális szakiskolák, mai elnevezéssel már készségfejlesztő iskolák szakmai megújítása is megtörtént. A három fő irányvonal esetében szükség volt valamilyen kodifikációra, jogalkotási tevékenységre, illetve intézményát szervezési feladatokra. Ezek közül a legkomplexebb átalakítás a pedagógiai szakszolgálati intézményeknél valósult meg 2013-ban. Az azóta tapasztalható eredmények és ellátási adatok azt mutatják, hogy az átalakítás beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Nincs kormányzati szándék arra, hogy ebben a pedagógiai szakszolgálati működésben valamilyen strukturális vagy jelentős tartalmi változás történjen, hanem a megkezdett irányvonalat folytatják. A tíz szakszolgálati feladaton belül a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás fejlesztése és a korai fejlesztés, tágabban értelmezve a kora gyermekkori intervenció szolgáltatások fejlesztése a két kiemelt feladat. A korai fejlesztés még köznevelési terület, a kora gyermekkori intervenció pedig több ágazatot érint. **Dr. Kiss László** elmondta, hogy a köznevelés területén is elindult egy jogszabály-módosító csomag, amely a napokban fogja megkapni a társadalmi egyeztetésre bocsátási engedélyt. A várható változások ezekhez az irányvonalakhoz csatlakoznak. Megjelent a pályázati felhívása a kora gyermekkori intervenció szolgáltatások ágazatközi harmonizációját célzó kiemelt projektnek. Előre láthatólag még ebben az évben kiírásra kerülnek a súlyos, halmozottan fogyatékos ellátáshoz, az utazó gyógypedagógusi hálózathoz és a pályaválasztási tanácsadáshoz, pályaaorientációhoz kapcsolódó, nem kiemelt, pályázatos projektek.

Mikešy György korai intervencióval kapcsolatban elmondta, hogy a Köznevelési Kerekasztal Életutak Munkacsoport több ülésén beszéltek a korai intervencióról, ahol az volt álláspontjuk, hogy több lábon álljon. Ne kizárólag a pedagógiai szakszolgálat lássa el, hanem az EGYMI-k is elláthassák. Ahol nincs EGYMI, természetesen a pedagógiai szakszolgálat is elláthatja. Közösen kell dolgozni annak érdekében, hogy minél több gyermek hozzáférhessen a korai intervencióhoz. Az utazó tanári hálózattal kapcsolatban elmondta, hogy jó lenne kiemelt projektként kezelni, mert éltető szükség van rá, akár holnaptól, hogy magasabb szinten, minőségi szinten biztosítsák az utazó tanári szolgálat feltételeit, különösen a tárgyi feltételeit. Akik most dolgoznak, meg kell szenvedniük azért, hogy az oktatáshoz hozzáférjenek a gyermekek. Elmondta, hogy egy kolléga, amikor éppen nem volt szolgálati autó, kerékpárral közlekedett és balesetet szenvedett. Végül beszámolt róla, hogy lakóhely változtatás miatt egy nyolcadikos lányt nem tudtak felvenni – annak ellenére, hogy iskolájuk a lakóhely szerinti speciális iskola –, mert a nyolcadik osztályban a létszámot meghaladó 20%-kal együtt tele van az osztálylétszám. Kéri, hogy a gyógypedagógiai intézményekben rugalmasabb lehessen a tanév közben szakszerűen átszervezni a csoportokat. Ezt a törvény nem teszi lehetővé, csak a fenntartó engedélyével. Tisztában van vele, hogy ennek költségvetési háttere is van, de legalább a fogyatékosággal élők tekintetében ne ez legyen az elsődleges szempont.

Nagy Sándor a köznevelési ellátás kérdésével kapcsolatban elmondta, hogy a jogszabályi háttere biztosított annak, hogy a látási fogyatékosággal élő gyermekek a közoktatásban részt vegyenek. Ott látja a problémát és kér támogatást, hogy a megfelelő mennyiségű szakember, gyógypedagógusok, tiflopedagógusok legyenek azokban az iskolákban, ahol a gyermek tanul.

Illetve ezekben az iskolákban legyenek meg azok a szemléltető eszközök, amelyek segítségével a látás hiányában tanuló gyermek is megismerheti a tárgyakat, az oktatás anyagát, a demonstrációk során részt tudjon venni a megismerésben. A vak gyermek tapintás útján szerzi az információt. Ahhoz, hogy ezek az információk hozzá eljussanak, ezeket az eszközöket el kell készíteni, hogy ő is teljes mélységében el tudja sajátítani a tananyagot. A szakképzéssel kapcsolatban elmondta, hogy a szakképzésről szóló kormányrendeletben nagyon sok képzés, részképzés fel van sorolva, amelyeket el kell sajátítani ahhoz, hogy az ember munkát tudjon vállalni. Ezek közül egyre sem tudta ráfogni, hogy ezeket vak vagy súlyosan látássérült ember tanulhatná vagy nekik taníthatnák. Javasolta a Munkacsoportnak az együtt gondolkodást arról, hogy milyen szakmákat lehetne tanítani a súlyosan látássérült, látási fogyatékos gyermekeknek. Korábban sok szakma volt, csak ezeket kinőtte a társadalmi fejlődés. Voltak vak zongorahangolók, vak telefonközpont-kezelők, vak gyógymasszőrök. A gyógymasszőr képzést úgy fejlesztették, hogy bevonták a fizioterápiás-kezelés képzéseket és így zárják ki a vakokat a képzésből. Rossz irányba ment el a szakképzés a látássérült gyermekek képzése és így a későbbi foglalkoztatásuk szempontjából.

Dr. Gregor Katalin jelezte, hogy 2016-ban, amikor 3 éves kortól kötelező az óvoda, illetve az iskolalátogatás is jogszabályi kötelezettség, nem szabadna olyannak megtörténnie, hogy a pedagógiai szakszolgálat nem jelöl ki iskolát a súlyosan fogyatékos vagy hátrányos helyzetű gyerek számára. Mégis találkoznak ilyen esetekkel. Üdvözl, hogy megerősítésre kerültek a pedagógiai szakszolgálatok. Nem szabadna ilyen panaszokkal találkozni. A szülő ilyenkor borzasztó hátrányt él át és szaladgál a fenntartótól kezdve az iskolán át az önkormányzatig. Több esetet is vizsgáltak, amikor három hónapig, fél évig, illetve egy esetben súlyos autista gyerek egy évig nem járt iskolába, illetve három évesen nem tudta elkezdni a kötelező óvodát, mert nem volt egyértelmű a pedagógiai szakszolgálatról az intézménykijelölés vagy nem volt kijelölve intézmény. A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságon egy a Hatóság által elvesztett ügyből és ítéletéből vonható le tanulságként, hogy akár egyszemélyes segítő is rendelhető a hátrányos helyzetű gyerek mellé az iskolákban, hogyha szükséges. És ezt kötelező megoldania a fenntartónak, amennyiben olyan helyzet áll elő, hogy adott esetben súlyosan cukorbeteg a gyermek és emellett még autista, ugyanakkor előírták neki az integrált oktatáshoz való jogot. Nem fogadható el kimentésként senkinek a részéről sem az, hogy ez aránytalan terhet jelent a fenntartó vagy az iskola vagy az önkormányzat részéről. Ha a Hatósághoz panasz érkezik, akkor az a feladata, hogy megtalálja a felelőst. Jobb lenne, ha egyértelműen – bár a Bíróság levezette a köznevelési törvényből – szabályozva lenne, hogy kinek a feladata ez. És nem kellene vizsgálatokat lefolytatni, mint ahogy ebben az esetben a Hatóságnak is kellett a megismételt eljárásban, hogy az önkormányzat és a KLIK, illetve a tankerület között hogyan zajlik a feladatmegosztás és kinek kell ezt a személyi segítő biztosítani.

Perlusz Andrea megköszönte, hogy az EMMI korábbi Köznevelési Főosztálya nagyon széleskörű szakmai és érdekvédelmi bevonással járta körül a három témát. Ő maga is tagja volt az integrációt segítő szolgáltatások, illetve az utazó tanári ellátás címen létrehozott munkacsoportnak. Bár nem tudni, hogy mennyi megy keresztül a jogszabály módosításokból, de ez egy nagyon hatékony és jó munka volt. **Perlusz Andrea** a súlyos, halmozottan hátrányos gyermekek helyzetével kapcsolatban elmondta, hogy 2005 óta három nagyobb tanulmány készült a Főosztály megrendelésére. Az utolsó egy intézkedési tervet megalapozó helyzetfeltáró kutatás volt. Emberi jogi szempontból három pontot emelt ki a kutatásból. Az egyik a szakértői bizottságok kérdésköréhez kapcsolódik, annak a diagnosztikai feladatnak a jelentőségéről van szó, amely ennek a népességnek a szükségleteit méri fel. Már a definíció is tükrözi, hogy kettő vagy annál több fogyatékossgal rendelkezik egyidejűleg. A felmérés

során nincs előírva a szakértői bizottságok számára az, hogy milyen szakirányú végzettségű gyógypedagógus végzettséggel kell rendelkeznie a szakembernek. Nyilván nincsen olyan szakember, aki mindegyik fogyatékosági területhez ért, azonban az sincs előírva, hogy a vizsgálat során ezeket hogyan kell igénybe venni. Egy három vagy négy különböző sérülést mutató gyerek esetében vagy megvizsgálja az adott bizottságban dolgozó szakember, aki valamelyik fogyatékosághoz ért és így hiányosan lesz megállapítva, vagy egy évekig tartó diagnosztikai folyamat elé nézhet a gyerek és a szülője, mire az összes bizottságot végigjárják, ahol a különböző fogyatékoságokat megállapítják. Ez nem egy komplex diagnosztikai folyamat lenne. Az adatgyűjtésre vonatkozólag elmondta, hogy a KIR adatbázis közöl adatot arról, hogy a fejlesztő nevelés-oktatásban hány fő vesz részt és azt, hogy milyen fogyatékoságok fordulnak elő az esetükben. Azonban egyáltalán nem ad információt az állapotok súlyosságáról. Tehát nem adnak elegendő információt ahhoz, hogy a szolgáltatásokat meg lehessen szervezni. A másik kiemelendő pont a szolgáltatás igénybevételének kérdésköre, melyben szintén rengeteg anomáliát tár fel a vizsgálat. Csak a szolgáltatáshoz való odajutás legrövidebb útját térítik, csak helyközit, helyit nem. Gondolunk-e arra, hogy ennek a populációnak a szállítása tömegközlekedéssel megoldható-e, hogy valaki egyáltalán el tud-e jutni tömegközlekedéssel a szolgáltatáshoz, és hogy ez mennyibe kerül az érintett családoknak. Egy teoretikus becslés készült erre vonatkozóan, amely arra utal, hogy ez évi 400-600 ezer forintos többletkiadást jelent a családok számára. Hozzávéve azt a tény, hogy általában az ilyen gyereket nevelő családokban az egyik szülő biztosan inaktív munkaerőpiaci szempontból, vagyis a gyermek gondozásával tölti az idejét, akkor ez egy meglehetősen tetemes összeg. A harmadik kérdéskör a szabályozás, amely Magyarországon nagyon-nagyon előremutató nemzetközi viszonylatban is. Az ENSZ-egyezmény gondolatiságával teljesen összhangban áll, abban a tekintetben, hogy a fejlesztő nevelés-oktatásban résztvevő gyermekek egy intézményben – leginkább bejárásos formában – kapják meg a heti húsz óra foglalkoztatást. Az adatok, a valóság nagyon rossz képet mutat ebben a tekintetben. Egy viszonylag kisebb elemszámú budapesti kutatás, ami 263 főt érintett, arra utal, hogy mindössze 2%-a kapja meg az előírás szerinti húszórás foglalkoztatást, nem a lakóhelyen, nem a szociális intézményben, hanem oktatási intézményben, fejlesztő oktatás-nevelés keretén belül. A másik véglete az, hogy 48%-uk a bentlakásos intézményben kapja meg, ami az ENSZ fogyatékosággal élők jogairól szólóegyezményével teljesen szemben áll, vagyis a gyerek ugyanott lakik és tanul, nem jön ki az intézményből. **Perlusz Andrea** beszámolt egy esetről, amelyben gyógypedagógusként járt egy családnál, amelyben súlyos halmozott gyerek ellátása történik. A gyerek 11 éves, hallássérült, koklárás implantátumot visel, középsúlyos értelmi fogyatékos és súlyos mozgássérült, ezen kívül táplálási zavara van és epilepsziás. Ez a gyerek a teoretikusan neki járó heti húsz órából heti négyet kap meg otthoni ellátás keretében. Ez egy tökéletes elszigeteltség a társadalom minden szereplőjével való teljes kapcsolattartási lehetetlenség. **Perlusz Andrea** megerősítette, hogy üdvözlük, hogy az EMMI egy ilyen projektet indít, és erre a területre pénzt, energiát, fejlesztéseket összpontosít.

Cserti-Szauer Csilla a pályaválasztás kérdésköréhez kapcsolódóan elmondta, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet alacsony- és közepes bevételű országaira végzett tanulmányaira ma már tudjuk, hogy ha fogyatékos embereket kirekesztenek a munkaerőpiacról, az 3-7%-os GDP veszteséggel jár. Ezért üdvözlük azt a gondolatot, hogy a munkavállalást elősegítő pályaválasztási szolgáltatások fejlesztése most a középpontba kerül. Megfontolásra javasolja az egész életutat támogató pályaorientáció fogalmának az értelmezését ezekre a fejlesztésekre és pályázatokra. Amíg a pályaválasztás az adott életkorban egy iskolatípusnak a kiválasztását jelenti a családok, a fiatalok és a szakemberek által, addig az egész életutat támogató pályaorientáció már az óvodáskorban elkezdődő

folyamat, ahol például a különféle szakmák nem feltétlenül csak középfokú oktatás során elsajátítandó szakmáknak a gondolkörét emeli be. Angolszász példa, hogy különböző színezőkön a szakmák bemutatását teszik lehetővé az óvodásoknak. Amikor arra tesszük a hangsúlyt, hogy pályaválasztás legyen, akkor ezt a pályázati kört vagy akár a fejlesztést a korai életszakaszokban is hozzáférhetővé kell tenni a kicsik és a szakemberek számára. Az általános és a középiskolából a továbbtanulás kapcsán ne a munkaerőpiac legyen az egyetlen választás. Nagyon fontos a szakképzés kérdése, de a felsőoktatási lehetőségekre is felhívják a figyelmet. A tranzitprogramok, amelyek az átvezetést segítik a munkaerőpiac világába, és amelyekből a hazai gyakorlatban is – mozaikszerűen – léteznek olyan megoldások, amelyekre lehetne építeni. Szellő Jánosnak, illetve a Pécsi Tudományegyetemnek egy 2015-ös országos felmérése mutatja, a pályaválasztásnak sem, de az egész életutat követő pályaaorientációnak a rendszere – amely szakember-felkészítést is ide érti – nem épült ki Magyarországon. **Cserti-Szauer Csilla** hangsúlyozta az evidence based, tényalappal, kutatásokkal megerősített gyakorlatok jelentőségét a pályázat útján kiválasztott szolgáltatások esetében, annak érdekében, hogy azt a hatást lehessen elérni, amit szeretnénk.

Perlusz Andrea kiegészítette **Cserti-Szauer Csilla** hozzászólását azzal, hogy a nemzetközi példák vagy egy korábbi fejlesztés, a ráhangolás program is azt mutatja, hogy a pályaaorientációt vagy egész életpályát megtervező programoknál kiemelt jelentősége van a sikeres fogyatékossgal élő szerepmoelleknek. Tehát az ő aktív bevonásukra nagy szükség van. Pont annak a népességnek – aki a pályaválasztás szempontjából rizikócsoportba tartozik, bentlakásos intézményekben élő vagy tanuló gyerekek, illetve fogyatékossgal élő szülők gyerekei – a szerepmoellejei korlátozottak, így különös jelentősége van annak, hogy sikeres életutakat ismerjenek meg sorstársaktól.

Kajáry Ildikó, a Magyar Gyógypedagógusok Egyesületének képviselője megköszönte, hogy meghívást kaptak az elmúlt időszakban az EMMI által vezetett munkacsoportokba. Felhívta a figyelmet a sok problémát okozó súlyos magatartási és viselkedési zavarral rendelkező gyerekekre. Mindegy, hogy milyen intézménytípusban vannak. Beszélt a szakértői bizottsággal a fővárosi szinten kb. 30 olyan gyerek elhelyezése okoz problémát, akik számára gyakorlatilag nincs iskola. Az ő értelmi problémájukat még tetézi adott esetben egy súlyos autizmus vagy súlyos pszichés fejlődési zavar, pszichiátriai megbetegedés. A közeljövőben lesz egy megbeszélés az intézmények között, ahol megpróbálják feltérképezni azt, hogy ezt az ellátást hogyan lehet bevonni. A gond az, hogy ezek a gyerekek képesség szinten nem mérhetőek. Általában olyan diagnózist kapnak, hogy abba az intézménybe kerüljenek elhelyezésre, amelyik befogadja őket. Nem mérhető, ezért középsúlyos értelmi fogyatékos diagnózist kapnak, ami egyértelműen nem felel meg, de nincs más lehetősége a szakértői bizottságnak. A tankerület adott esetben biztosítja hozzá a személyi feltételeket, de az intézmények nagy része komoly infrastrukturális problémával küzd. Ezeknek a gyerekeknek olyan nyugodt környezetet kellene biztosítani, ami nem egy – adott esetben – nyolc-kilencfős tanulócsoport. Külön intézményt számukra létrehozni nem lehet, mert akkor a szegregáltból még szegregálttabba kerülnének. Egy jó pszichiátriai, pszichológiai megsegítéssel ezeknek a gyerekeknek jó része visszahelyezhető lenne a gyermekközösségbe. De egyrészt kevés olyan szakértő pszichiáter van, akinek a szaktudására jól lehetne számítani, másrészt ezek az intézmények jórészt pszichológus nélkül maradtak az elmúlt időszakban. A pszichológusok és a gyermekvédelmi felelősök hiánya ezekben az intézményekben nagy problémát okoz. Nem csak a gyermekvédelmi szakember, nem csak az iskolás korban, hanem az iskolából a munka- vagy a felnőttek világába való átmenet során is szükségük lenne ezeknek az ismereteknek a szakszerű, gyógypedagógusnál szakavatottabb ismeretére.

Dr. Kálózi Mirjam, az Autisták Országos Szövetségének képviselőjében a magatartási és viselkedési zavaros gyerekekkel kapcsolatos felszólaláshoz hozzáfűzve elmondta, hogy a Szövetség is találkozik ezekkel a gyerekekkel, mert sokszor autizmussal élnek. Azzal fordulnak a Szövetséghez, hogy próbáljanak megfelelő intézményt találni számukra. Magyarországon nincs megfelelő intézmény számukra. Véleménye szerint ezek a gyerekek integrálhatóak volnának és a szakértői bizottságok feladata volna, hogy a megfelelő iskolát, óvodát megtalálják számukra. Annyira nem találnak az oktatásban megfelelő ellátást ezeknek a gyermekeknek, hogy sok esetben gyermekvédelmi intézkedés lesz a vége. Nevelésbe veszik őket vagy a szülőket teszik felelőssé azért, hogy ezek a gyerekek ilyen problémákkal küzdenek. Felhívta a figyelmet azt utaztatás kérdésére, sokszor előfordul, hogy nem megoldott. Ebben a tekintetben a jogi szabályozás lehetne részletesebb, hiszen, ha egy kötelező felvételt nyújtó intézménybe való eljutást kell megoldani, akkor sokszor nem tudják az intézmények, a fenntartó, hogy kinek a kötelezettsége megoldani ezt a feladatot. Javasolja ennek az átgondolását, ha van rá lehetőség. Autisták esetében problémát jelent a gyakorlatban a szakértői vélemények értelmezése. Ha az szerepel a szakértői véleményben, hogy a személyi segítő igénybevétele a gyermek számára javasolt, akkor az intézmények ezt úgy tekintik, hogy ez csak egy javaslat. Ha az intézménynek erre anyagi fedezete nincs, akkor nem biztosítja. Az autisták esetében a személyi segítséssel nagy segítséget lehet nyújtani az integrációban tanulók esetében is. Az utazó gyógypedagógusi hálózattal kapcsolatos jogi szabályozás kevés információval rendelkezik, ezért kérdezi, hogy ez mikorra várható.

Dr. Kiss László az utazó gyógypedagógusi hálózattal kapcsolatos kérdésre válaszolva elmondta, hogy a köznevelési törvényben már benne van, hogy milyen szervezeti keretek között működik. 2018-tól már csak EGYMI keretén belül működhet. A végrehajtási rendeleti szint nem lesz olyan nagy, mert nem igényel nagyon sok részletszabályt. Az utazónak a jogi alapja abban a csomagban van benne, ami a napokban kijön és a lobbizervezetek közvetlenül megkapják véleményezésre. Az AOSZ benne van ebben a körben, akik meg szokták kapni, a MAGYE biztosan benne van. **Dr. Kiss László** a hozzászólásokra reagálva elmondta, hogy meglepő módon nem érintették a sajátos nevelési igényűeknek az ellátását, inkább a szakszolgálati feladatellátásokról jöttek visszajelzések, a szakértői bizottságról, a pályaválasztási tanácsadásról, illetve a korai fejlesztésről. Pontosította a korábbi megfogalmazását, tehát a fejlesztés nem csupán a pályaválasztási tanácsadásra terjed ki, hanem az iskolák által végzett, nevelési-oktatási folyamatba ágyazott pályaorientációs tevékenységekre, és az önálló szakszolgálati feladatként megjelenő továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás. Ez a kettő jelenik meg ugyanabban a konstrukcióban. A munkacsoportokkal kapcsolatban megjegyezte, hogy ezek nem a Köznevelési Kerekasztal munkacsoportjai, hanem szakmai munkacsoportok voltak, amelyekben jogszabály előkészítő munka vagy egy konkrét produktumot, például kerettantervek vagy szakmai anyagok elkészítését megalapozó munka zajlott. Jelenleg fut még a Logopédiai Munkacsoport és az AOSZ kezdeményezésére az Autizmus Munkacsoport. A korai fejlesztés helye 2013 óta a pedagógiai szakszolgálati intézmények végzik. Jelenleg sincs arra minisztériumi felsővezetői szándék, hogy a korai fejlesztést a szakszolgálati intézményeken túl más intézmény, például EGYMI is elláthassa. Hosszú vita után született meg ez a döntés, hogy a szakszolgálati rendszer jelenlegi formájában folytatja a pályáivét a továbbiakban is. A szakértői bizottságokkal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a szakértői bizottság nem ok, hanem tünethordozó. Ha a szakértői bizottság egy adott településen nem tud kijelölni egy intézményt a gyermek számára, az azért van, mert a szakértői bizottság nem kapott információt a kijelölhető intézményekről. Benne van a szabályban, hogy kinek milyen információt kell szolgáltatni, mindenféle kiegészítő szabályok vannak. A konkrét példákra reagálva elmondta, hogy az integráltan nevelhető gyermekek óvodai ellátása kötelező önkormányzati feladat,

nem választási lehetőség. Ha a konkrét példában elhangzott autista gyermeknek a szakértői bizottság az adott településen nem tudott kijelölni intézményt, akkor az önkormányzat nem teljesítette a törvényi kötelezettségét. A személyes segítővel kapcsolatos ügrről elmondta, hogy nem ismeri az ügyet, nem tudja, hogy a bíróság mire alapozta az állásfoglalását. Véleménye szerint ez egy iskola-egészségügyi problémakör. Az iskola-egészségügyi szolgáltatás fenntartása is önkormányzati feladat. Hangsúlyozta, hogy nem minden köznevelési feladat, köznevelési kötelezettség, ami a köznevelési intézménnyel kapcsolatban áll. Az ülésen több államtitkárság képviseltette magát, érték az utaztatással, az iskola-egészségüggyel és az önkormányzati kötelezettségekkel kapcsolatos üzeneteket. **Nagy Sándor** szakemberhiánnyal kapcsolatos jelzésére reagálva elmondta, hogy ma a magyar köznevelésben kb. 7000 gyógypedagógus, konduktor dolgozik. Ez elvi síkon a végzett gyógypedagógusoknak több mint 80%-a. A többi 20% inaktív állomány. A szakmákat tekintve ez az adat nem kirívó. Sőt még jobb is ez az arány a többi pedagógus csoportokhoz képest. Azzal együtt van szakember hiány a köznevelésben, hogy a társágazatoktól gyakorlatilag minden gyógypedagógust elvettek. A kormányzat középtávú intézkedéseket tett, egyrészt egy ösztöndíj program kiterjesztésével a gyógypedagógus hallgatókra, másrészt a képzési intézmények számainak megemelésével. Ez három-négy év múlva fogja éreztetni a hatását.

4. napirendi pont: Egyebek

Kovács Melinda megkérdezte, hogy jól értette-e, hogy talán van arra lehetőség, hogy ez a munkacsoport beszéljen az EFOP-os programokról. Kiírásra került a kiváltási program másik lába, az EFOP 2.2.2. A fogyatékos emberek szervezeteinek csak ezen az internetes felületen van lehetősége véleményezni a kiírást. Szeretnék, ha nem csak online formában lehetne kommunikálni erről, mert vannak kérdéseik, aggályaik. Mivel ez a legnagyobb fejlesztési program a közeli és távoli időben, és vannak emberi jogi vonatkozásai, ezért kérdezi, hogy akár itt, akár más fórumon lehet-e erről egyeztetni.

Nyitrai Imre válaszában elmondta, hogy ez annyira operatív kérdés, hogy nem terhelné a munkacsoport munkáját ezzel. Arra biztatja az egyesületeket, hogy használják ezt az internetes fórumot, mert az észrevételek összegzése folyamatban vannak. Ez a fórum a leggyorsabb, a legkorszerűbb. A Főosztály minden egyes észrevétellel foglalkozik, és visszajelzést fog kapni minden olyan felvetés, ami visszajelzést igényel. Az EMMI komolyan gondolja a társadalmi egyeztetést.

Mikesy György elmondta, hogy igazgatói tevékenysége során egész napos személyi tolmácsra van szüksége. Egyik kollégája rövidesen nyugdíjba megy és a helyére nem talál utánpótlást. Ennek az az oka, hogy a közalkalmazotti bértábla szerinti bér olyan alacsony, hogy senki nem vállalja, mert más területen óránként 6000 Ft-ot is kereshetnek a tolmácsok. Szeretne a Minisztériumtól ez ügyben segítséget, állásfoglalást kérni, annak érdekében, hogy a fenntartó vagy a munkáltató ilyen esetben biztosítson személyi tolmácsot. A jelnyelvi törvény tervezetének egyeztetése során észrevételezte, hogy ne csak a képviselőknek, hanem az igazgatóknak is járjon. Akkor ezt a javaslatot elutasították. Akkor a Pest Megyei Önkormányzat, mint fenntartó lehetővé tette, hogy külön státusz legyen. Most már nincs külön státus, hanem a gyógypedagógiai asszisztensek közül valakit elvett a köznevelési feladatoktól. **Mikesy György** véleménye szerint a Kormány helyes politikát követett, hogy ágazatonként életutat kínált különféle szakterületeken, például a pedagógus életpálya, orvosi életpálya. Ugyanígy a fogyatékoságügyi szakma igénye szerint is lehetne biztosítani ezt. A szociális területen olyan megoldást szeretne, ami nem keveredik össze a nyugdíj kategóriával.

A nyugat-európai modell lényege is az, hogy a fogyatékosági támogatás valóban segítse az életvitelt. Ezért külön kategória legyen, és a mindenkori költségvetés külön határozza meg ennek a szükségleteit, a kiadásokat biztosítsa.

Perlusz Andrea meghívta a munkacsoport tagjait a Bárczi-Gyógytea programsorozat 4. évadára. A munkacsoportülésen résztvevők közül többen előadók lesznek. A téma az ENSZ fogyatékosággal élők jogairól szóló egyezményének értelmezésében a fogyatékosággal élő személyek szabadidő eltöltése és a szolgáltatásokban való részvétel. Lesz közlekedési téma, sorra kerül akadálymentes turizmussal, magánélettel, a szexualitással kapcsolatos téma, valamint az enyém a testem program megvitatása. A fogyatékosággal élő személyek, mint szolgáltatók, akik olyan inkluzív szolgáltatások résztvevői, amelyet nem fogyatékosággal élő személyeknek nyújtanak. Az első alkalom 2016. október 6-án 16.00 órakor lesz, a tordasi intézmény lakói fogják bemutatni Par-down című filmjüket, illetve ott lesz a rendező, aki segített az alkotás létrehozásában és Janis Attila filmrendező.

Nyitrai Imre megköszönte az értékes hozzászólásokat. Számos olyan kérdés vetődött fel, főleg az „Egyebekben”, amelyek a következő üléseknek esetleg napirendi pontjai lehetnek. És voltak olyan kérdések is, amelyeket – bár súlyos kérdésekről van szó – nem lehet a munkacsoport ülésére behozni. **Nyitrai Imre** egyéb hozzászólás hiányában lezárta az ülést.

Hangfelvétel alapján készítette: Gacsó-Kovács Anna titkársági referens, Józsa Teodóra titkársági referens

Látta: Szabó-Princz Viktória titkárságvezető

Jóváhagyta: Nyitrai Imre helyettes államtitkár